

TAALSTOORNISSEN EN MEERTALIGHEID Marokkaanse kinderen in Nederland

Het vaststellen van een taalstoornis bij eentalige kinderen is vaak moeilijk. Bij meertalige kinderen is dit echter nog een veel groter probleem. Ligt een geconstateerde taalachterstand aan te weinig talige input of is er meer aan de hand? Petra Bos, universitair docent toegepaste taalwetenschap aan de VU, pleit voor het onderzoeken van kinderen in hun moedertaal om zo een eerste indicatie te krijgen of er sprake kan zijn van een taalstoornis.

PETRA BOS

De laatste jaren is er een groeiende aandacht voor onderzoek naar de combinatie meertaligheid en taalstoornissen. Een kind heeft een taalstoornis wanneer we, op basis van een serie tests, vast kunnen stellen dat de ontwikkeling van de taalvaardigheid niet zo voorspoedig verloopt als je op basis van de rest van de ontwikkeling van het kind (cognitief, sociaal-emotioneel, motorisch) zou verwachten.

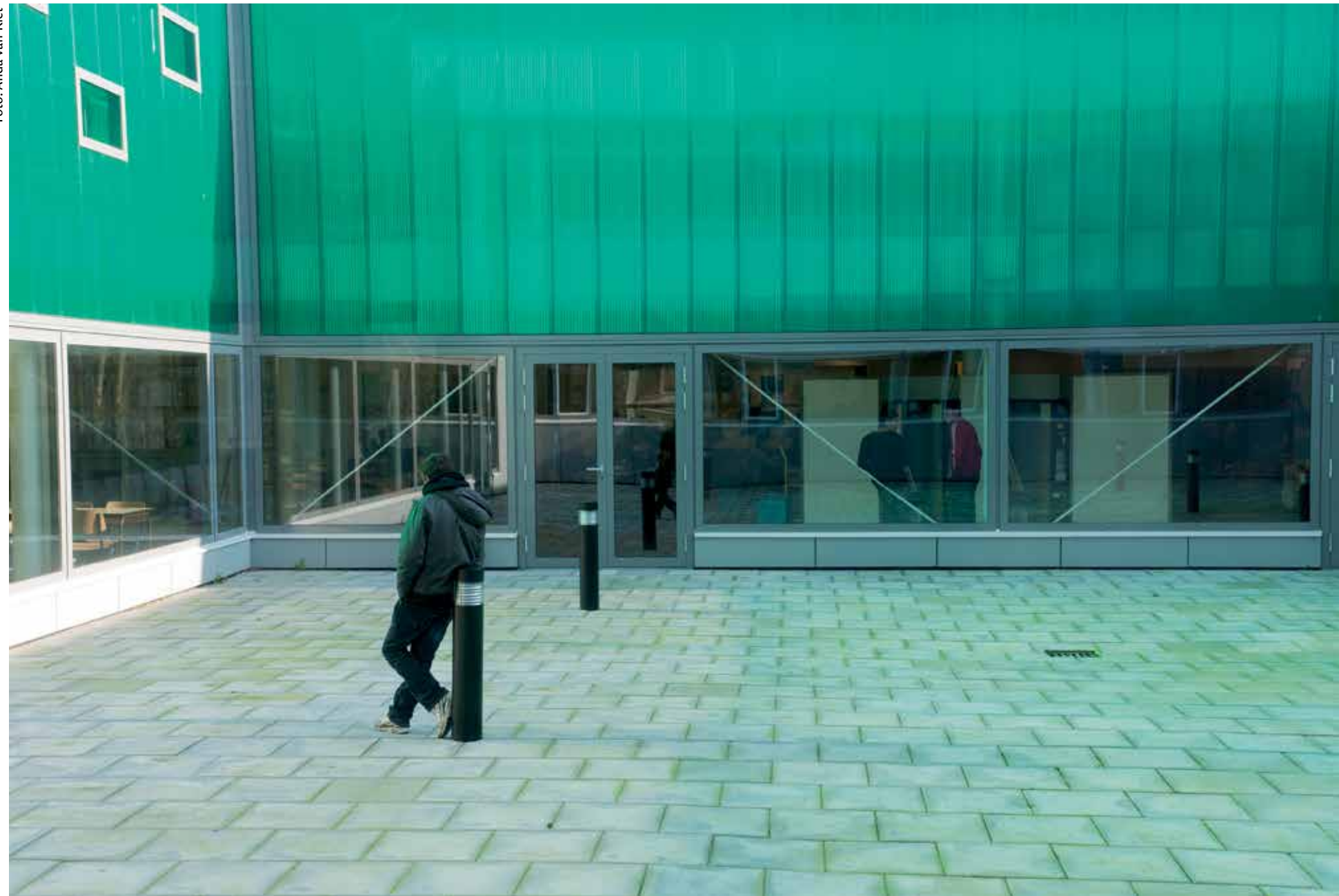
Taalstoornissen zijn bij eentalige kinderen soms al lastig eenduidig vast te stellen, laat staan bij meertalige kinderen (Julien, 2008). Meertalige kinderen die het Nederlands als tweede taal leren, vertonen een ander verloop in hun ontwikkeling van het Nederlands dan eentalige Nederlandse kinderen. Daarom is het niet altijd verantwoord om bij meertalige kinderen dezelfde serie tests af te nemen als we bij eentalige kinderen doen. Eigenlijk is het beter om meertalige kinderen met elkaar te vergelijken om te onderzoeken

of een kind zich anders ontwikkelt dan de rest. Maar de groep meertalige kinderen is verre van homogeen: de niveaus van taalvaardigheid in het Nederlands verschillen enorm van elkaar. Daarom is het zo lastig om goede taalvaardigheidstoetsen voor de ontwikkeling van het Nederlands bij meertalige kinderen te maken (Blumenthal, 2011).

Je zou er echter van uit moeten kunnen gaan dat hun taalontwikkeling in de moedertaal wel volgens een eenduidig patroon verloopt. Van veel talen is de

moedertaalontwikkeling beschreven en die blijkt volgens redelijk vaste patronen te verlopen (Goorhuis & Schaerlaekens, 2005; Tomasello, 2005). Dit betekent dat je het kind eigenlijk zou moeten testen in de moedertaal om tot een betrouwbare diagnose te komen. Helaas is lang niet voor alle minderheidstalen die in Nederland gesproken worden, bekend hoe die moedertaalontwikkeling eruitziet. Voor veel talen(groepen) zijn er dan ook nauwelijks of geen tests voorhanden waarmee de ontwikkeling van deze taal kan worden

Foto: Anda van Riet

Kinderen met een taalstoornis vertonen extreem vaak problemen bij de verwerving van werkwoordvervoegingen

onderzocht (nog los van het feit of er mensen zijn die dergelijke toetsen zouden kunnen afnemen).

Vaststellen van een taalstoornis bij meertalige kinderen

Dit alles betekent dat mensen die jonge meertalige kinderen moeten onderzoeken op het gebied van hun taalontwikkeling (logopedisten, klinisch linguïsten, remedial teachers, orthopedagogen, psychologen), in een lastig parket zitten. Het gevaar voor zowel onderdiagnose als overdiagnose bij deze groep is groot. In het eerste geval heeft het kind een taalstoornis maar deze wordt niet onderkend omdat de problemen worden toegeschreven aan te weinig taalinput (kwantitatief of kwalitatief) en oefening in de betreffende vaardigheid in het Nederlands. In het geval van overdiagnose wordt de afwijking die het kind vertoont ten opzichte van andere meertalige kinderen toegeschreven aan een taalstoornis, terwijl er juist sprake is van te weinig input/oefening in het Nederlands.

Recente taalkundige onderzoeken naar meertaligheid en taalstoornissen hebben onder andere aangetoond dat de verwerving van de werkwoordvervoeging als een belangrijk element kan worden gezien bij diagnosestelling. Kinderen met een taalstoornis vertonen daarin extreem vaak problemen, terwijl meertalige kinderen zonder taalstoornis daarin hoogstens een kleine vertraging in het Nederlands laten zien (De Jong, Orgassa & Cavus, 2007; Verhoeven, Steenge & Van Balkom, 2011). Een onderzoeker zou dan bijvoorbeeld specifiek de ontwikkeling van de werkwoordvervoeging in zowel de moedertaal als het Nederlands kunnen bestuderen, om een eerste indicatie te krijgen van een mogelijke taalstoornis. Over de juistheid van de werkwoordsvormen die het kind produceert in de moedertaal kan de onderzoeker gerichte vragen stellen aan de ouders of aan een tolk.

Een groep masterstudenten van de opleiding Toegepaste Taalwetenschap van de Vrije Universiteit Amsterdam heeft een poging gedaan taalonderzoekers hierbij een handreiking te doen door middel van het publiceren van een wikipagina over dit onderwerp

(<http://meertaligheidentaalstoornissen.vu.wikipaces.com>). Voor een vijftiental minderheidstalen in Nederland wordt door hen, voor zover daarover gepubliceerd is, informatie verstrekt rondom de moedertaalverwerving in die taal, onderzoek naar specifieke taalstoornissen in die taal en de meest belangrijke verschillen tussen die taal en het Nederlands. Deze informatie zou kunnen bijdragen aan het gemakkelijker stellen van de diagnose: wel of geen taalstoornis?

Marokkaans Arabisch

Een van de talen die in de wiki beschreven wordt, is het Marokkaans Arabisch. Van kinderen die Marokkaans Arabisch thuis spreken en op school Nederlands leren, zou je verwachten dat die ongeveer eenzelfde soort ontwikkeling doormaken in de moedertaal. Dat betekent dat je ze met elkaar zou moeten kunnen vergelijken en zou moeten kunnen vaststellen of een kind een (grote) vertraging in zijn of haar moedertaalontwikkeling heeft opgelopen, of een bepaalde ontwikkeling doormaakt die je bij de andere kinderen niet ziet. Dit zou een eerste aanwijzing voor een taalstoornis kunnen zijn. De focus hierbij zou op de ontwikkeling van het werkwoordstelsel moeten liggen.

Het Marokkaans Arabisch heeft een veel saillantere werkwoordvervoegingssysteem dan het Nederlands. Aan vrijwel iedere werkwoordsvorm kun je zien welke persoon het onderwerp van de zin is (man, vrouw, enkelvoud, meervoud, eerste, tweede of derde persoon). In het Nederlands is dat niet het geval. Aan de vorm *loopt* kun je niet zien of het een tweede persoon of een derde persoon betreft en ook niet of het om een man of een vrouw gaat. En van de vorm *lopen* weet je niet of het om *wij*, *jullie* of *zij* gaat, of dat het een infinitief betreft. Het Nederlands heeft daar een expliciet onderwerp bij nodig: pas wanneer je *hij loopt* zegt of *jullie lopen*, is de vorm duidelijk. In het Marokkaans Arabisch is dat niet zo: aan de vorm *yekhdem* (hij werkt) kun je aflezen dat het om een man gaat, derde persoon enkelvoud. Dit verschijnsel wordt in de taalwetenschap ‘pro-drop’ (het pronomen – het persoonlijk voornaamwoord – mag wegvallen, *to drop*) genoemd.

In pro-drop-talen hebben kinderen het systeem van de werkwoordvervoeging veel sneller onder de knie dan in talen zonder pro-drop. Al bij heel jonge kinderen (rond de 2½–3 jaar) kun je in pro-drop-talen vaststellen of een kind een achterstand heeft op dit gebied. Deze achterstand uit zich bij Arabischspreekende kinderen meestal door de ene werkwoordsvorm te vervangen door een andere, foutieve werkwoordsvorm. Dit worden ook wel congruentiefouten genoemd: er is dan geen overeenkomst (congruentie) tussen het onderwerp en de vorm van het werkwoord (Abdalla, 2002). Het kind gebruikt bijvoorbeeld een werkwoordsvorm die de tweede persoon aanduidt terwijl het onderwerp van de zin de derde persoon enkelvoud is, of het kind gebruikt een vrouwelijke vorm waar een mannelijke vorm vereist is, of het kind haalt enkelvoud en meervoud door elkaar. In talen waar geen pro-drop geldt, zie je bij kinderen met een taalstoornis vaker dat ze werkwoordsvormen simpelweg weglaten of infinitieven gebruiken in plaats van dat ze andere, foutief vervoegde vormen gebruiken.

Salameh, Håkansson & Nettelblatt (2004) beschrijven dezelfde situatie in een artikel over een longitudinaal onderzoek naar de grammaticale ontwikkeling van Arabischspreekende kinderen. Deze kinderen spraken Zweeds als tweede taal. De resultaten van het onderzoek wezen erop dat de kinderen met een taalstoornis vooral een vertraagde ontwikkeling doormaakten en dat dit in de ontwikkeling van grammaticale structuren in het Arabisch al goed vast was te stellen. Ook Bardovi-Harlig & Bofman (1989) kwamen al eerder tot dezelfde conclusie in hun crosslinguïstische onderzoek naar taalstoornissen in vijf typologisch sterk van elkaar verschillende talen (Arabisch, Chinees, Koreaans, Maleis en Spaans). Per taal konden in de morfologie onderdelen worden aangewezen waar kinderen met een taalstoornis gemakkelijker te onderscheiden waren van kinderen zonder taalzwakte, vanwege hun veel tragere verwervingstempo. Voor het Arabisch betrof dit onder andere de congruentie in werkwoordvervoegingen.

Voor de praktijk van de taalonderzoeker (logopedist, remedial teacher, klinisch linguïst) betekent dit dat een eerste screening bij Arabischspreekende kinderen zou kunnen plaatsvinden door de kinderen een korte test in de moedertaal te laten doen waar werkwoordcongruentie wordt bevestigd, in combinatie met een analyse van een beperkt aantal spontane taaluitingen van het kind. Die uitingen kunnen dan specifiek op de

werkwoordcongruentie worden bekeken, bijvoorbeeld met de hulp van een ouder of een tolk. Wanneer het kind dan een vertraging laat zien in de verwerving en foutief vervoegde werkwoordvormen produceert, is dit een eerste aanwijzing voor een taalstoornis. Op deze manier kan een snelle screening worden gedaan, die een indicatie kan geven of de kans op een taalstoornis inderdaad groot is of, indien het kind een normaal verloop van de verwerving van de werkwoordvervoeging in het Arabisch laat zien, dat het waarschijnlijker is dat het kind een vertraagde taalontwikkeling in het Nederlands heeft omdat hij of zij (nog) niet voldoende taalinput in het Nederlands heeft gekregen. In het eerste geval kan nader onderzoek worden gedaan om precies vast te stellen wat er aan de hand is en in het tweede geval kan ingezet worden op extra ondersteuning in de verwerving van het Nederlands. ■

Petra Bos is arabist en taalkundige, en is werkzaam als universitair docent bij de opleiding Toegepaste Taalwetenschap aan de Letterenfaculteit van de Vrije Universiteit Amsterdam. Ze verzorgt binnen die opleiding onderwijs over specifieke taalstoornissen en meertaligheid en over dyslexie. Daarnaast geeft ze het vak Marokkaans Arabisch. Ze is gepromoveerd op tweetalige ontwikkeling bij Marokkaanse kinderen in de basisschoolleeftijd.

LITERATUUR

- Abdalla, F. (2002). *Specific language impairment in Arabic-speaking children: Deficits in morphosyntax* (Proefschrift). McGill University, Montreal, Canada.
- Bardovi-Harlig, K., & Bofman, T. (1989). Attainment of syntactic and morphological accuracy by advanced language learners. *Studies in Second Language Acquisition*, 11, 17–34.
- Blumenthal, M. (2011). *Richtlijn multidisciplinaire (taal en spraak)diagnostiek van meertalige kinderen*. Sint-Michielsgestel: Kentalis.
- Goorhuis, S. M., & Schaerlaekens, A. M. (2005). *Handboek taalontwikkeling, taalpathologie en taaltherapie bij Nederlandssprekende kinderen*. Utrecht: De Tijdstroom.
- Jong, J. de, Orgassa, A., & Cavus, N. (2007). Werkwoordcongruentie bij bilinguale kinderen met een taalstoornis. *Stem-, Spraak en Taalpathologie*, 15, 143–158.
- Julien, M. (2008). *Taalstoornissen bij meertalige kinderen*. Pearson: Amsterdam.
- Salameh, E.-K., Håkansson, G., & Nettelblatt, U. (2004). Developmental perspectives on bilingual Swedish-Arabic children with and without language impairment: A longitudinal study. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 39(1), 65–91.
- Tommasello, M. (2005). *Constructing a language: A usage-based theory of language acquisition*. Cambridge: Harvard University Press.
- Verhoeven, L., Steenge, J., & Balkom, H. van. (2011). Verb morphology as clinical marker of specific language impairment: Evidence from first and second language learners. *Research in Developmental Disabilities*, 31, 1186–1193.